

УДК 334.021

Огородник В.В.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та управління
Інституту банківських технологій та бізнесу
Університету банківської справи***ВПЛИВ ЕКОЛОГІЧНОГО КОМПОНЕНТА
СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НА ЕКОНОМІКУ КРАЇНИ****IMPACT OF ENVIRONMENTAL COMPONENTS
SOCIAL RESPONSIBILITY ON THE NATIONAL ECONOMY****АНОТАЦІЯ**

Стаття присвячена аналізу екологічної складової соціальної відповідальності та її впливу на економіку держави. Визначено зміст понять «екологічна соціальна відповідальність» та «екологічна безпека підприємства». Проаналізовано сучасний рівень екологічної відповідальності в Україні та світі. Обґрунтовано необхідність підвищення екологічної соціальної відповідальності з метою запобігання негативного впливу на вітчизняну економіку.

Ключові слова: концепція екологічної відповідальності, корпоративна екологічна відповідальність, соціальна відповідальність, екологічна безпека підприємства.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена анализу экологической составляющей социальной ответственности и ее влиянию на экономику страны. Определены понятия «экологическая социальная ответственность» и «экологическая безопасность предприятия». Проанализирован современный уровень экологической ответственности в Украине и мире. Обоснована необходимость повышения экологической социальной ответственности с целью предотвращения негативного влияния на отечественную экономику.

Ключевые слова: концепция экологической ответственности, корпоративная экологическая ответственность, социальная ответственность, экологическая безопасность предприятия.

ANNOTATION

This article analyzes the environmental component of social responsibility and its impact on the state's economy. Detected meaning of «Environmental Social Responsibility» and «environmental safety of the enterprise». Article reviews the current level of environmental responsibility in Ukraine and in the world. Grounded necessity of increasing environmental of social responsibility in order to avoid negative impacts on the national economy.

Keywords: environmental social responsibility, corporate environmental responsibility, social responsibility, environmental safety of the enterprise.

Постановка проблеми. З кожним роком питання екологічної соціальної відповідальності стає все більш актуальним як в Україні, так і за кордоном, що пов'язано з глобалізацією, зростанням загрози техногенних та екологічних катастроф, актуалізацією здорового способу життя, соціалізацією трудових відносин тощо.

За сучасних економічних умов екологічна відповідальність є лише компонентом соціальної відповідальності. Однак не слід забувати, що у період становлення концепції соціальної відповідальності саме екологічний напрям був пріоритетним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню особливостей впровадження концепції соціальної відповідальності та екологічної со-

ціальної відповідальності присвячені, зокрема, праці Грішнєвої О., Брінцевої О., Думанської В., Норіціної Н., Смоленнікова Д. та багатьох інших вітчизняних та закордонних вчених.

Підходи до визначення екологічної соціальної відповідальності значно різняться серед науковців. Так, згідно класичного підходу, екологічна відповідальність виникла під дією екологічного законодавства: щоб уникнути санкцій, підприємства змушені переглянути свою екологічну політику і вжити заходів для зменшення негативного впливу своєї діяльності на навколишнє середовище. Відповідно до неокласичного підходу, екологічна відповідальність є наслідком не лише нормативно-правових обмежень, а й моральної відповідальності виробників за нанесені збитки [1, с. 12].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте існує потреба у подальших дослідженнях концепції екологічної соціальної відповідальності, що обумовлено необхідністю запобігання негативним наслідкам необачливого ставлення до екології та загальною соціалізацією економічного життя, розвитком теорії людського капіталу, концепцій людського розвитку та соціального капіталу.

Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретичних основ корпоративної та індивідуальної екологічної соціальної відповідальності, визначенні факторів впливу на екологічну безпеку підприємств, оцінці сучасного стану екологічної відповідальності в країні.

Виклад основного матеріалу дослідження. У загальному вигляді під концепцією екологічної відповідальності будемо розуміти діяльність як кожного окремого громадянина, так і бізнес-структур, яка приносить користь навколишньому природному середовищу (або зменшує негативний вплив на навколишнє середовище). Крім того, дана діяльність не обмежується тільки визначеними законом та обов'язковими до виконання заходами.

Концепція екологічної відповідальності органічно поєднує у собі елементи концепції сталого розвитку та корпоративної соціальної відповідальності. Слід зазначити, що екологічна відповідальність включає не тільки зобов'язання

підприємств, а також й осіб, що приймають рішення, запроваджують дії, спрямовані на захист і поліпшення стану навколишнього середовища в цілому.

Концепцію екологічної відповідальності поділяють на дві складові: корпоративну та індивідуальну. Корпоративна екологічна відповідальність орієнтує бізнес-структуру на те, що повинна існувати глобальна відповідальність перед екологічною системою планети, а це означає відповідальність кожної окремої як виробничої, так і не виробничої організації за стан довкілля. Саме це підкреслюється у численних міжнародних домовленостях та регламентовано багатьма угодами.

Сучасні світові тенденції підтверджують той факт, що набуває популярності концепція індивідуальної екологічної відповідальності. Людей щоразу більше цікавить, як вплине несприятлива екологічна ситуація на їх повсякденне життя. Крім того, вони переймаються, як можуть сприяти вирішенню екологічних проблем. Таким чином, кожен громадянин повинен не стояти осторонь проблем навколишнього середовища, а може вжити конкретних заходів, що допоможуть поліпшити екологічну ситуацію.

Розглянемо один з найпоширеніших підходів до визначення екологічної корпоративної відповідальності. Даний підхід полягає в дотриманні трьох критеріїв, а саме [2, с. 34]: дотримання екологічних зобов'язань, енергетичний та сировинний менедж-

мент, а також ефективно залучення зацікавлених сторін (табл. 1).

Отже, невід'ємною складовою корпоративної соціальної відповідальності є охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, створення відповідних умов екологічної безпеки підприємств та життєдіяльності людини. Саме екологічна безпека діяльності підприємства виступає певним індикатором його корпоративної соціальної відповідальності.

Під екологічною безпекою підприємства розуміємо дотримання норм чинного екологічного законодавства, що сприятиме зменшенню витрат від забруднення навколишнього середовища.

Рис. 1. Загрози, що впливають на діяльність підприємств у сфері екології

Таблиця 1

Критерії визначення екологічної корпоративної відповідальності

№	Критерії	Ознаки екологічної корпоративної відповідальності
1.	Дотримання екологічних зобов'язань	<ul style="list-style-type: none"> – корпоративне бачення компанії повністю відповідає концепції сталого розвитку та концепції соціальної відповідальності; – захист та відновлення природного середовища визначені стратегічними пріоритетами компанії; – усвідомлення того, що економічна система функціонує в межах екосистеми, яка є обмеженою; – компанія дотримується та діє відповідно до вимог екологічного законодавства; – компанія повною мірою відповідає за збитки, які завдані довкіллю; – заохочується корпоративна культура, що заснована на екологічних цінностях
2.	Енергетичний та сировинний менеджмент	<ul style="list-style-type: none"> – ефективно використання природних ресурсів; – створення та використання відновлюваної енергії та матеріалів; – компанія керується системним мисленням у своїй діяльності; – компанія намагається мінімізувати викиди вуглекислого газу (якщо це пов'язано з профілем діяльності); – відбувається постійний аналіз екологічних досягнень та пошук нових екологічних рішень; – компанія постійно здійснює аналіз екологічних витрат та переваг
3.	Ефективне залучення зацікавлених сторін	<ul style="list-style-type: none"> – компанія інформує місцеві громади та органи влади про екологічні наслідки своєї діяльності; – компанія відповідає перед громадою та іншими зацікавленими сторонами за свою сучасну та майбутню діяльність, а також за дії, вчинені у минулому; – компанія враховує думки та побажання зацікавлених сторін при розробці та реалізації власних проектів; – діяльність компанії є прозорою, включно з інформацією про вплив її діяльності на довкілля; – компанія постійно аналізує та регулярно звітує про вплив своєї діяльності на оточуюче середовище.

Таким чином, екологічно безпечне підприємство забезпечує такі умови функціонування, щоб прямо чи опосередковано не призводить до погіршення якості навколишнього природного середовища, не наносити прямих чи опосередкованих збитків економіці державі, споживачам, населенню та персоналу [3, с. 310].

Екологічна безпека діяльності підприємства повинна забезпечувати не тільки високі темпи розширеного відтворення виробництва, економічного зростання і підвищення добробуту, а й супроводжуватися збереженням та покращанням навколишнього середовища.

Екологічна безпека підприємства перебуває під впливом численних зовнішніх та внутрішніх загроз (рис. 1). Реалізація як зовнішніх, так і внутрішніх загроз зменшує можливості підприємств до реалізації концепції екологічної відповідальності.

Зовнішні (екзогенні) загрози – це ті загрози впливу на діяльність підприємств у сфері екології, що визначаються станом та характеристиками навколишнього середовища, у якому функціонує підприємство. Також дія зовнішніх загроз є некерована з боку підприємства, а отже, їх необхідно враховувати під час прийняття управлінських рішень, здійснювати цілеспрямовані зусилля для зменшення їх впливу.

Внутрішні (ендогенні) загрози – це загрози впливу на діяльність підприємств у сфері екології, що формуються переважно в межах підприємства, тобто до яких організації мають безпосереднє відношення та можуть на них впливати.

Так, екологічна безпека діяльності підприємства є основою для формування його соціальної відповідальності. Бути екологічно безпечним підприємство може лише за умови постійної протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам, що впливають на його діяльність у сфері екології.

У кожного підприємства має бути створений індивідуальний механізм природозберігаючої діяльності, що враховує розміри підприємства, сферу діяльності, рівень розвитку корпоративної культури. Однак більшість заходів (елементів екологічної корпоративної відповідальності) з мінімізації негативного впливу своєї діяльності на навколишнє природне середовище є однаковими.

Основні елементи екологічної корпоративної відповідальності [2, с. 36]:

1. Запровадження корпоративної екологічної політики, що передбачає дотримання екологічного законодавства, відкриту екологічну політику, систему екологічних принципів та стандартів.

2. Екологічний аудит, який допомагає визначити пріоритетні напрями екологічної політики організації; передбачає оцінювання впливу діяльності організації на навколишнє природне середовище.

3. Залучення працівників до екологічних ініціатив, тобто організації виховують екологічну відповідальність працівників через аспекти екологічної етики (екологічну політику організації можна повноцінно реалізувати лише за умови

залучення керівництва, співробітників та членів їх родин до вирішення екологічних проблем).

4. Екологічність постачальників, що передбачає використання екологічно безпечної сировини та матеріалів, виготовлених за природозберігаючими технологіями.

5. Виробництво екологічно чистих товарів, шляхом використання для її виготовлення екологічно чистих матеріалів, застосування інноваційних технологій переробки відходів, використання технологій замкнених циклів тощо.

Зважаючи на вищезазначене, підприємствам необхідно дотримуватися певних принципів охорони навколишнього природного середовища, зокрема:

- пріоритетність вимог екологічної безпеки, обов'язковість дотримання екологічних стандартів, нормативів та лімітів використання природних ресурсів при здійсненні господарської, управлінської та будь-якої іншої діяльності;

- забезпечення екологічно безпечного середовища для життя і здоров'я людей;

- запобіжний характер заходів щодо охорони навколишнього природного середовища;

- екологізація матеріального виробництва на основі комплексності рішень у питаннях охорони навколишнього природного середовища, використання та відтворення відновлюваних природних ресурсів, широке впровадження інноваційних технологій;

- збереження просторової та видової різноманітності й цілісності природних об'єктів і комплексів;

- обов'язковість екологічної експертизи;

- науково обґрунтоване нормування впливу господарської діяльності на навколишнє природне середовище;

- стягнення плати за забруднення природного потенціалу та погіршення його якісних характеристик, компенсація шкоди;

- поєднання заходів стимулювання і відповідальності у справі охорони навколишнього природного середовища, міжнародне співробітництво з даної проблеми.

Крім того, необхідно зосередити свою увагу також на питанні переваг від запровадження екологічної корпоративної відповідальності. Дотримання бізнес-структурами концепції екологічної відповідальності передбачає для них як основні переваги з поліпшення екологічної ситуації: зменшення негативного впливу на довкілля від діяльності компанії; поліпшення екологічних характеристик планети; поліпшення здоров'я населення, так і додаткові, що включають: збільшення вартості бренду та формування позитивного іміджу; збільшення обсягів продажу, можливість розширити сфери збуту; доступ до нових джерел ресурсів; зменшення витрат та зростання продуктивності праці.

Згідно з даними проведеного у Німеччині опитування, основними мотивами діяльності підприємства щодо захисту навколишнього середовища є [4, с. 38]:

1) екологічна/соціальна відповідальність (30,5%);

2) законодавство/державне регулювання (22,5%);

3) гарантії життєздатності фірми/запобігання ризикам (12,1%);

4) імідж (9,2%);

5) інші.

З проведеного опитування можемо зробити висновки, що роль державного регулювання в екологічному питанні є однією з першочергових.

Для дослідження екологічної ситуації в Україні загалом скористаємося рейтингом країн за Індексом екологічної стійкості, розробленим Центром екологічного законодавства та політики Єльського університету (США). Так, у 2014 р. Україна займає 95-ту позицію серед 178 країн світу (табл. 2).

Індекс екологічної стійкості вимірює досягнення країн світу саме у сфері екології та ефективності управління природними ресурсами. З таблиці 2 видно, що наша держава у період з 2005 по 2014 р. покращила значення даного індексу на 5,44%. Для порівняння: у 2012 р. Україна посідала 102-ге місце у рейтингу із Індексом екологічної стійкості 46,3 (у 2014 р. цей показник вже складає 49,01).

Таблиця 2
Рейтинг країн за показниками індексу екологічної стійкості за 2014 р.

Рейтинг	Країна	Зміна значення індексу за 2005–2014 рр. (%)	Рейтинг	Країна	Зміна значення індексу за 2005–2014 рр. (%)
1.	Швейцарія	0,8	90.	Нікарагуа	5,14
2.	Люксембург	3,02	91.	Ліван	0,34
3.	Австралія	2,32	92.	Алжир	2,48
4.	Сінгапур	0,94	93.	Аргентина	6,42
5.	Чехія	3,47	94.	Зімбабве	4,05
6.	Німеччина	1,89	95.	Україна	5,44
7.	Іспанія	1,82	96.	Антигуа і Барбуда	4,51
8.	Австрія	1,82	97.	Гондурас	7,05
9.	Швеція	1,3	98.	Гватемала	8,63
10.	Норвегія	2,79	99.	Оман	8,42

Індекс екологічної стійкості складається з дев'яти основних індикаторів, значення яких для України наведено в таблиці 3.

За період з 2005 по 2014 р. відбулося покращення значень багатьох показників, що є складовими індексу екологічної стійкості, серед них: вплив довкілля на здоров'я, якість повітря, вода та санітарія, клімат та енергія. Однак за деякими показниками відбулося зниження, зокрема, біорізноманіття та середовище існування, запаси риби, сільське господарство.

Таблиця 3
Значення індексу екологічної стійкості України та його складові за 2014 р.

№	Назва показника	Значення	Рейтинг
1.	Індекс екологічної стійкості	49,01	95
2.	Вплив довкілля на здоров'я	83,06	65
3.	Якість повітря	84,76	71
4.	Вода та санітарні умови	65,31	62
5.	Водні ресурси	14,7	73
6.	Сільське господарство	62,03	107
7.	Ліси	32,52	67
8.	Запаси риби	25,3	50
9.	Біорізноманіття та середовище існування	41,46	119
10	Клімат та енергія	27,78	110

Сучасні вітчизняні реалії та аналіз даних таблиць 2 та 3 свідчать про в цілому безвідповідальне ставлення до довкілля у нашій державі на всіх рівнях.

За цих умов особливу увагу слід звернути на те, що використання природних ресурсів як громадянами, так і підприємствами й організаціями має здійснюватися з дотриманням обов'язкових екологічних вимог, а саме:

- раціонального та економічного використання природних ресурсів на основі активного впровадження інноваційних технологій;

- здійснення заходів щодо запобігання псування, забрудненню, виснаженню природних ресурсів, негативному впливу на стан навколишнього природного середовища;

- застосування біологічних, хімічних методів поліпшення якості природних ресурсів;

- здійснення господарської діяльності без порушення екологічних прав інших осіб;

- збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду, що підлягають особливій охороні.

Висновки. Посилення індивідуальної та корпоративної екологічної відповідальності як складових соціальної відповідальності може внести значний вклад у розв'язання екологічних проблем та запобігти можливим конфліктам у взаємовідносинах бізнесу, суспільства і влади, сприйняття вітчизняних товаровиробників на міжнародному рівні.

При цьому, як зазначають науковці, для досягнення сталого розвитку країни екологічна відповідальність має бути не поодинокими випадками, а має стати життєвою філософією для суспільства, підприємств та влади [4, с. 38]. Йдеться про мінімізацію екологічного навантаження від розвитку та зростання суб'єктів реального сектору економіки. Крім того, значні переваги від запровадження екологічної відповідальності отримують держава і суспільство: вирішення частини ключових екологічних питань, відповідність нормам і стандартам світової економіки з урахуванням екологічної складової, збереження здоров'я населення тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Грішнова О. Впровадження екологічної відповідальності в практику менеджменту вітчизняних підприємств / О. Грішнова, О. Брінцева // Вісник Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка. – 2013. – № 10 (151). – С. 12–18.
2. Грішнова О.А. Екологічний вектор соціальної відповідальності / О.А. Грішнова, В.П. Думанська // Економіка і управління. – 2011. – № 3. – С. 32–38.
3. Норіцина Н.І. Екологічна безпека діяльності як індикатор соціальної відповідальності підприємства / Н.І. Норіцина // Економіка підприємства: теорія та практика: зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф. (12 жовтня 2012 р.). – Київ: КНЕУ, 2012. – С. 309–311 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/9127>.
4. Смоленніков Д.О. Роль екологічної відповідальності бізнесу на шляху сталого розвитку / Д.О. Смоленніков // Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка». – 2013. – № 4. – С. 35–39.
5. Environmental Performance Index 2014. EPI Rankings [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://epi.yale.edu/epi/country-rankings>.